

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Leven, werken en geloven in zeevarende gemeenschappen : Schiedam,
Maassluis en Ter Heijde in de zeventiende eeuw**

Wit, J.M. de

Citation

Wit, J. M. de. (2008, September 4). *Leven, werken en geloven in zeevarende gemeenschappen : Schiedam, Maassluis en Ter Heijde in de zeventiende eeuw*. Uitgeverij Aksant. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13076>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13076>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Bijlagen

1 Bevolkingsontwikkeling van het gewest Holland, 1514-1795 (in 1000-tallen)

	1514	1622	ca. 1650	ca.1680	ca. 1750
Ten noorden van het IJ					
7 steden	22	64	70	70	35
Zaanstreek	7	20	24	26	28
Overige plaatsen	52	106	117	92	65
Subtotaal	81	190	211	188	128
Ten zuiden van het IJ					
12 steden	105	299	470	440	427
Platteland	89	183	225	215	228
Subtotaal	194	482	695	655	655
Totaal	275	672	883	783	783

Bron Lucassen, *Naar de kusten van de Noordzee*, 61.

2 Beroepen in het Oud Notarieel Archief Schiedam 1604-1650

Adelborst	Goudsmit
Advocaat	Graeffmaecker
Apothecaris	Grootschipper
Backer	Herbergierster
Ballastman	Herbergier
Bijercruier	Hoedestoffeerder
Biervoerder	Hoefsmid
Bierwerker	Hoochbootsman
Binnenschipper	Houtkooper
Blaauwverver	Houtcramer
Blokmaker	Houtsager
Blijcker	Hovenier
Boeckbinder	Heuijckmaecker
Boeckdrucker	Huistimmerman
Bommemaecker	Cagenaer
Bontwercker	Capiteijn
Booder der stede Schiedam	Keurmeerster van de haring
Boorwercker	Keurmeester van de hennip
Bootsgesel	Keurmeester en brander van de tonnen (haring)
Bottelier(smaat)	Cleermaecker
Brander (van de tonnen)	Klerk te Secretary te Schiedam
Brandewijnbrander	Clockluyder
Brandewijnverkoper	Koekbakker
Brouster	Commandeur
Brouwer	Convoijmeester
Brouwersknecht	Coopluyden
Chercher van de Convoijen en licenten	Coorenmeeter (gezworen)
Chirurgijn	Coorn en greijnmeeter
Docotor Medicinae	Coperslager
Deurwaarder	Kraankinderen (gesworen)
Diender 's heeren	Cramer
Dienstboden	Kruidenier
Droochscheerder	Cuijper
Exploictijer van de Gemeene Lantsmiddelen	Laeckencooper
Gerechtsbode	Laeckencoopster
Glasemaecker	Landman

Bijlagen

Leerbereijder
Linnenaijster
Lindewercker
Linnelaeckencoopster
Linnewever
Leijdecker
Lijndraijer
Mandenmaecker
Marcktschipper op Amsterdam
Marcktschipper op Delft
Marcktschipper op Dordrecht
Marcktschipper op Rotterdam
Marcktschuijvoerder
Matroos
Meeter des steden geswooren (granen)
Metselaer
Molenaer
Nachtwaecker
Nestelingmaecker (veter of rijgsnoermaecker)
Nettecoopster
Notaris
Olislaeger
Onderstierman
Opperbrouwer
Opperman
Oppertimmerman
Pachter van Schiedam
Pachter van de impost op het bestiael
Pachter van de impost van de bieren
Pachter van de impost op de brandewijn
Pachter van de impost van het gemael
Pachter van de impost op kaersen
Pachter van de impost op de ronde maet
Passementswercker, coordewercker
Pasteijbacker
Platelybacker
Poortier Rotterdamse Poort
Pottebacker

Procureur van Schiedam
Reder en assuradeur
Rijssmaecker
Scheepmaecker
Scheepstimmerman
Schilder
Schipper
Schoelapper
Schoemaker
Schoenmaeckersgezel
Schoolmeester
Schrijenwercker
Schrijver
Schuijvoerder
Secretaris
Servietwercker
Silversmith
Slotemaecker
Sluiswachter
Smit
Soutvercooper
Spelder nieuwe haring
Spijckermaecker
Stadskoornmeter
Stads-metselaer
Stads-omroeper
Stadstimmerman
Stalknecht
Stalmeester
Steenbacker
Steenhouwer
Steencooper
Steenplaetser
Steenvoerder
Stierman
Stoelenmaecker
Straetmaecker
Swaartveger

Sijdenlaeckenvercooper

Seijlmaecker

Tafelhouder (bank van lening)

Timmerman

Tinnevercooper

Toebackpijpmaecker

Toebackvercooper

Turfvercooper

Turftonster

Tijckwercker

Varende man

Veerman

Veerschipper op Amsterdam

Varentsgesel

Visser (Froon)

Vleeshouwer

Voerman

Volder (volmolen)

Vroedvrouw

Wantsnijder (= laeckensnijder of kleermaker)

Wielmaecker

Wollewever

Wijnkoper

Wijnverlater

Zeevarentsgesel

Zeevarende man

Zeijlmaecker

Zoutmeter

Zuijvelvercooper

3 Functies/rangen aan boord in verschillende takken van scheepvaart

Visserij (haring en kabeljauw) (eerste helft zeventiende eeuw)

Stuurman

Timmerman

Kuiper

Stuurmansmaat

Kok

Bootsgezel (matroos)

Jongen

Bron Van Vliet, 'Zeevarenden op de vissersvloot', 256.

Marine (ca. 1670)

Kapitein

Stuurman

Schipper

Schrijver

Chirurgijn

Hoogbootsman

Hoogbootsmansmaat

Timmerman

Konstabel

Konstabelsmaat

Zeilmaker

Kwartiermeester

Korporaal

Provoost

Bottelier

Botteliersmaat

Kok

Koksmaat

Trompetter

Matroos

Halfwas brasem

Jongen

Bron Bruijn, *Varend Verleden*, 171.

Europese koopvaardij (ca. 1700)

Schipper

Stuurman

Onderstuurman

Hoogbootsman

Timmerman

Kok

Bootsgezel

Jongen

Bron Van Royen, *Zeevarenden op de koopvaardijvloot*, 80-81.

Walvisvaart (ca. 1700)

Commandeur

Stuurman

Speksnijder

Speksnijdersmaat

Eerste harpoenier

Tweede harpoenier

Derde harpoenier

Timmerman

Kuiper

Bootsman

Schieman en sloepbestuurder

Kok

Ondertimmerman

Chirurgijn

Matroos en lijnschieter

Volmatroos

Lichtmatroos

Koksmaat

Kajuitwachter

Bron De Jong, *Geschiedenis van de oude Nederlandse walvisvaart* 1, 104.

VOC (zeventiende eeuw)

Schipper

Opperstuurman

Onderstuurman

Derde stuurman

Boekhouder

Assistent-boekhouder

Predikant

Krankbezoeker

Opperchirurgijn

Onderchirurgijn

Derde chirurgijn

Hoogbootsman

Hoogbootsmansmaat

Schieman

Schiemansmaat

Kwartiermeester

Opperkuiper

Onderkuiper

Kok

Koksmaat

Provoost

Trompetter

Opperzeilmaker

Onderzeilmaker

Oppertimmerman

Ondertimmerman

Matroos

Jongmatroos

Hoogloper

Jongen

Bron J. Lucassen, 'Zeevarenden', 141.

Militaire rangen aan boord van Oost-indiëvaarders en marineschepen

Luitenant

Commandeur van de soldaten

Opperkonstabel

Konstabelsmaat

Scheepskorporaal

Adelborst

Landspassaat

Busschietter

Soldaat

Bron J. Lucassen, 'Zeevarenden', 141.

Afkortingen

ACGV	Archief College van de Grote Visserij
ADG	Archief Doopsgezinde Gemeente
ADHG	Archief Diaconie Hervormde Gemeente
AGV	Archief Gecommitteerden van de Visserij
AHD	Archief Hoogheemraadschap Delfland
AKHG	Archief Kerkvoogdij Hervormde Gemeente
AOMH	Archief Oudemannenhuis
APH	Archief Proveniershuis
ArvB	Archief Raad van Beroerten
CBG	Centraal Bureau voor Genealogie
GAD	Gemeentearchief Delft
GAR	Gemeentearchief Rotterdam
GAS	Gemeentearchief Schiedam
GAV	Gemeentearchief Vlaardingen
HAW	Historisch Archief Westland
KAM	Kerkarchief Maassluis
KATH	Kerkarchief Ter Heijde
KRN	Kerkenraadsnotulen*
MAK	Magistraatsarmenkamer
NA	Nationaal Archief
OA	Oud Archief
OAD	Oud Archief Delfland
ONA	Oud Notarieel Archief
ORA	Oud Rechterlijk Archief
RAB	Rijksarchief Brussel
WHA	Weeshuisarchief
WK	Weeskamer

* Gekozen is voor de moderne benaming kerkenraadsnotulen in plaats van 'handelingen of acta' van de kerkenraad.

Bibliografie

Ongedrukte bronnen

Amsterdam

UB Amsterdam

Hollantsche Mercurius, januari 1652.

Brussel

Rijksarchief Brussel

Archief Raad van Beroerten, nr. 124.

Delft

Gemeentelijke archiefdienst te Delft

Oud-administratief archief, nr. 1763.

Oud Archief Delfland

Archief Hoogheemraadschap Delft, nrs. 147, 2144, 2145, 2730.

Den Haag

Centraal Bureau voor Genealogie Den Haag

Lidmatenregisters NH gemeente Maassluis (1608-1700).

KB Den Haag

Waerachtige ende wonderlijcke Verklaringhe van seecker Gesichten in Zee gesien (pamflet Knuttel 7090).

Wonderlijcke visioenen ofte gesichten die haer geopenbaert hebben omtrent het Witte Water (pamflet Knuttel 7091).

Nederlands Instituut voor Militaire Historie Den Haag

Maritieme documentatie, nrs. 1859, 2443, 1843.

Nationaal Archief

Archief van het College van de grote Visserij, Resoluties nrs. 18, 67.

Maassluis

Kerkarchief NH gemeente te Maassluis

Diaconiearchief, nrs. 51-52, nr. 94, nrs. 257-265.

Kerkvoogdijarchief, 'Rekeningen' (1609-1700).

Kerkenraadsnotulen (1598-1628) en (1692-1700).

Naaldwijk

Historisch Archief Westland

Oud archief Monster, nrs. 7-9, nrs. 206-207, nr.

215, nr. 229, nr. 237, nr. 242, nr. 889, nrs. 901-

951, nr. 1006, nr. 1009, nr. 1021, nr. 1023, nrs.

1398-1408, nrs. 1411-1428, nrs. 1430-1445, nr.

1453, nr. 1499, nrs. 1537-1551, nrs. 1559-1560, nr.

1564, nrs. 1658-1699, nr. 1783, nrs. 1841-1925,

nr. 2059, nr. 2074, nr. 2076.

Oud-notarieel archief Monster, nrs. 6033-6059, nrs. 6100-6101 (Ter Heijde).

Oud-rechterlijk archief Monster, nr. 17, nrs. 23-30, nr. 57, nrs. 61-65, nrs. 73-74, nrs. 103-105, nr.

110, nr. 175, nr. 180, nr. 186.

Weeskamer Monster, nrs. 5-6, nrs. 18-19.

Doop- trouw en begraafboeken Monster/Ter Heijde.

Rotterdam

Gemeentelijke Archiefdienst te Rotterdam

Archief van de Doopsgezinde gemeente, I, Kerkenraadsnotulen, nrs. 1-9, (1635-1700).

Schiedam

Gemeentearchief te Schiedam

- Oud-administratief Archief, nr. 3, nr. 74, nr. 236, nr. 250, nr. 808, nrs. 810-873, nr. 1442, nrs. 1448-1449, nrs. 1455-1562, nrs. 1663-1664, nr. 1666, nr. 3028, nr. 3068, nrs. 3083-3084; Verzameling handschriften, nr. 515.
- Oud-notarieel Archief, nrs. 740-796 (1614-1700).
- Oud-rechterlijk Archief, nrs. 90-103, nr. 157, nrs. 332-343, nrs. 428-433, nrs. 448-459, nrs. 572-598, nr. 602, nr. 606, nr. 608, nrs. 614-622.
- Weeskamer Schiedam, nrs. 1614-1618.
- Archief van de Hervormde Gemeente, 'Kerkeradsnotulen' (1669-1700); 'Ordonnanties'.
- Archief van de Magistraatsarmenkamer, 1653, 'Rekeningen', (1709-1756).
- Archief van het Pest- of Blauwhuis, (OA) nr. 3574.
- Archief van het St. Jacobs Gasthuis, nrs. 39-41 en nr. 69.
- Archief van het Proveniershuis, (OA) nrs. 3580-3584 en nr. 3591.
- Archief van het Fabri-of Oudemannenhuis, nrs. 17-18, nr. 43, nrs. 105-112, nr. 158.
- Collectie van de heer Mulder.
- Doop-, trouw- en begraafboeken Schiedam.

Ter Heijde

Kerkarchief NH gemeente Ter Heijde

- Kerkenraad, nr. 1, (kerkenraadsnotulen 1680-1841), nr. 15.
- Kerkvoogdijarchief, nrs. 1-3, nr. 14, nrs. 16-17, nr. 19.
- Diaconiearchief, nr.18 (rekeningen 1670-1709), nr. 29, nr.39.

Vlaardingen

Stadsarchief te Vlaardingen

- Oud-administratief Archief Maassluis, nr. 17, nr. 262, nrs. 269-270, nrs. 520-521, nr. 538, nr. 705, nrs. 712-723, nr. 856, nr. 871, nrs. 908-932, nrs. 933-937, nr. 947, nr. 1090.
- Visserijarchief Maassluis, 'Requesten en resolutiën'; 'Octrooien en consenten'; 'Bentcontracten': nrs. 24-32 en nrs. 36-38; 'Naschrijfboeken verse vis': nrs. 47-56; 'Rekeningen opbrengst verse vis': nrs. 62-65; 'Resolutieboek van de penningmeester', nrs. 73-75.*
- Oud-notarieel archief Maassluis, nrs. 5488-5700.
- Oud-rechterlijk archief Maassluis, nrs. 15-28, nr. 91, nrs. 94-100, nrs. 101-104, nrs. 152-173, nrs. 174-211.
- Weeskamer Maassluis, nrs. 1-8.
- Weeshuisarchief Maassluis (Govert van Wijnstichting), 'Losse stukken zeventiende eeuw'; 'Notulen van de regenten'; 'Bestedingscontracten'; Rekeningen; 'Loterijregister'.
- Doop-,trouw-, en begraafboeken Maassluis.

* Het betreft hier een oude nummering, volgens het Stadarchief Vlaardingen is het Visserijarchief nog niet opnieuw geïnventariseerd.

Gedrukte bronnen

- Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland*, deel 7 (Gorinchem 1846).
- Aart, Laura van, 'Tussen norm en praktijk. Een terreinverkenning over het juridische statuut van vrouwen in het zestiende-eeuwse Antwerpen', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, jrg. 2, (2005) nr. 3, 22-42.
- Abbema, L., 'Het opredersgilde', *Scydam*, jrg. 5, (1953/1954) nr. 5, 18.
- Abels, P.H.A.M. en A.Ph.F. Wouters, *Nieuw en ongezien. Kerk en samenleving in de classis Delft en Delfland 1572-1621*, I en II (Delft 1994).
- Abreu-Ferreira, Darlene, 'Fishmongers and shipowners: women in maritime communities of early modern Portugal', *Sixteenth Century Journal*, 31 (2000) nr. 1, 7-23.
- Aerts, T.M., 'Het verfoeilijke crimen van sodomie. Sodomie op VOC-schepen in de achttiende eeuw', *Leidschrift* 4 (1988) 5-21.
- Aitzema, L. van, *Zaken van Staet en Oorlogh in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden* (Den Haag 1662) VII.
- Alphen, M.A. van, 'Handel en wandel van de transportopkoper. Opkopers van VOC-transportbrieven in Enkhuizen 1700-1725' (ongepubliceerde doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 1988).
- Alphen, M.A. van, 'The female side of Dutch shipping: financial bonds of seamen ashore in the 17th and 18th century', in: J.R. Bruijn en W.F.J. Mörzer Bruyns (red.), *Ango-Dutch mercantile marine relations 1700-1850* (Amsterdam 1991) 125-132.
- Anderson, M., 'New insights into the history of the family in Britain', in: A. Digby, C. Feinstein, D. Jenkins (red.), *New directions in economic and social history*, II (Londen 1992) 125-135.
- Anoniem, *Scheep-makertje* (ca.1670).
- Aries, Philippe, *The hour of our death* (New York 1981).
- Aten, J.J., 'Stoere bonken, schuchtere knapen, homoseksuele relaties aan boord van VOC-schepen in de achttiende eeuw' (ongepubliceerde paper, Rijksuniversiteit Leiden 1998).
- Baalen, D. van, 'Zondagsarbeid in Maassluis voor 1666', *Zuid-Holland* 1 (1955) 97-99.
- Bang, Nina Ellinger en Knud Korst, *Tabeller over skibsfart og varetransport gennem Oresund, 7 delen* (Kopenhagen/Leipzig 1906-1953).
- Barend-van Haeften, Marijke, *Op reis met de VOC. De openhartige dagboeken van de zusters Lammens en Swellengrebel*. Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging 95 (Zutphen 1996).
- Baud, Michiel, 'Huishouden, gezin en familienetwerk', in: Michiel Baud en Theo van Engelen (red.), *Samen wonen, samen werken? Vijf essays over de geschiedenis van arbeid en gezin* (Hilversum 1994) 11-34.
- Beets, A., 'Leven en bedrijf aan boord van een Katwijkse schuit in 1790', *Jaarboekje geschiedenis en oudheidkunde voor Leiden en Rijnland*, 21 (1927/28) 1-60.
- Berggreen, Britt, 'Dealing with anomalies. approaching maritime women', in: L.R. Fischer en J.R. Bruijn (red.), *The North Sea. Twelve essays on social history of maritime labour* (1992) 111-123.
- Bergsma, W., 'Calvinismus in Friesland um 1600 am Beispiel der Stadt Sneek', *Archiv für Reformationsgeschichte*, 80 (1989) 252-285.
- Beylen, J. van, *Schepen van de Nederlanden* (Amsterdam 1970).
- Beylen, J. van, 'Scheepstypen', in: L.M. Akveld, S. Hart, W.J. Hobroken (red.), *Maritieme Geschiedenis der Nederlanden* II, (Bussum 1977) 11-77.
- Bijl, A., 'De sleutelproef', in: *Van merkwaardige gebeurtenissen in en om Vlaardingen*, 2 (Vlaardingen 1937).
- Bijlsma, R., 'Rotterdams handelsverkeer met Engeland tijdens het verblijf der Merchant

- Adventures', *Bijdragen van de Vereeniging tot Geschiedenis en Oudheidkunde* (1917) 81-107.
- Bijlsma, R., *Rotterdamse welvaren 1550-1650* (Den Haag 1918).
- Bijlsma, R., 'Rotterdamse koopvaardij op Frankrijk in de eerste helft van de zeventiende eeuw', *Rotterdams Jaarboekje* (1916) 25-43.
- Blom, S., 'Volkskunde van Maassluis', *Ons Eigen Volk*, 3 (1943) 357-362.
- Blom, S., *Geschiedenis van Maassluis, ontstaan en ontwikkeling der stad* (Utrecht 1948).
- Blom, J.C.H en E. Lamberts, *Geschiedenis van de Nederlanden* (Baarn 1993).
- Bochove, Christiaan, 'De Hollandse haringvisserij tijdens de Vroegmoderne Tijd', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, jaargang 1 (2004) 1, 3-27.
- Boelmans Kranenburg, H.A.H., 'Zeescheepvaart in Zuid-Holland (1400-1550)', *Zuidhollandse studiën* 11 (1965) 200-262.
- Bogucka, Maria, 'Les gens de mer à Gdansk au xviie-xviiie siècle. Horizons et structures mentales', in: Alain Lottin, Jean-Claude Hoquet, Stephane Lebecq (eds.), *Les Hommes de la mer dans l' Europe du Nord-Ouest de l'Antiquité a nos jours* (Boulogne sur mer, 1984).
- Boheemen, F.C. van en Th.C.J. van der Heijden, *De Westlandse rederijderskamers in de 16e en 17e eeuw* (Amsterdam 1985).
- Boon, Piet, 'Zeelieden in Schellinkhout omstreeks 1700', *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis*, 6, (1987) 2, 107-123.
- Boon, Piet, *Bouwers van de zee: zeevarenden van het Westfriesse platteland, c. 1680-1720* (Den Haag 1996).
- Boon, Piet, 'Koopvaardij en walvisvaart. Voorouders in binnen- en buitenlandse archiefbronnen', *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie*, 52 (1998) 59-88.
- Boon, Piet, 'Kerk en Schip. Westfriesse zeelieden omstreeks 1700 en hun godsdienstige achtergrond', in: L. Akveld, F. Broeze, F. Gaastra, G. Jackson, W. Mörzer Bruyns (red.), *In het kielzog. Maritiem-historische studies aangeboden aan Jaap R. Bruijn bij zijn vertrek als hoogleraar zeegeschiedenis aan de Universiteit Leiden* (Amsterdam 2003) 317-329.
- Boone, A.Th. en J. van Eekeris, 'Om een woesten hoop te brengen tot de kerck', in: *Zending tussen woord en daad. Twee hoofdstukken uit de geschiedenis van gereformeerd piëtisme en zending* (Kampen 1991).
- Bonke, Hans, *De kleyne mast van de Hollandse coopsteden: stadsontwikkeling in Rotterdam 1572-1795* (Amsterdam 1996).
- Bos, P., 'Geschiedenis van Ter Heijde', Manuscript Oud Archief Monster.
- Bos, S. *Uyt liefde tot malcander. Onderlinge hulpverlening binnen de Noord-Nederlandse gilden in internationaal perspectief (1570-1820)* (Amsterdam 1998).
- Boxer, C.R. 'Sedentary workers and seafaring folk in the Dutch Republic', in: J.S. Bromley en E.H. Kossmann (red.), *Britain and the Netherlands*. Deel 11. Papers delivered to the Anglo-Dutch Historical Conference (Groningen 1964) 148-168.
- Boxhoorn, G.L., 't *Maessluyse tijd-verdrijf* (1671).
- Brandt, G., *Leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruyter* (Amsterdam 1687).
- Braunius, S.W.P.C., 'Het leven van de zeventiende-eeuwse zeeman: valse romantiek of werkelijkheid?', *Mededelingen van de Nederlandse Vereniging voor Zeegeschiedenis* 40/41 (1980) 11-22.
- Briels, J.C.G.A., *Zuid-Nederlandse immigratie 1572-1630* (Haarlem 1978).
- Brouwer, J., *Kronieken van Spaansche soldaten uit het begin van den tachtigjarige oorlog* (Zutphen 1933).
- Bruijn, J.R. en C.A. Davids, 'Jonas vrij. De Nederlandse walvisvaart, in het bijzonder de Amsterdamse, in de jaren 1640-1664', *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek*, 38 (1975) 142-178.

Bibliografie

- Bruijn, J.R., 'Zeevarenden' in: *Maritieme Geschiedenis der Nederlanden* 111 (Bussum 1977) 146-190.
- Bruijn, J.R., F.S. Gaastra en I. Schöffer, *Dutch Asiatic Shipping in the 17th and 18th centuries*. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie, delen 165-167 (Den Haag 1979-1987).
- Bruijn, J.R. en J. Lucassen (red.), *Op de schepen der Oost-Indische Compagnie. Vijf artikelen van J. de Hullu* (Groningen 1980).
- Bruijn, J.R. en E.S. Van Eijck van Heslinga, 'Aan "Wijffje lief". Brieven van zeekapitein Eland du Bois aan zijn vrouw', *Nederlandse Historische Bronnen* 5 (1985) 111-144.
- Bruijn, J.R., *The Dutch Navy of the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (Columbia 1993).
- Bruijn, J.R., 'Career patterns', in Jaap R. Bruijn, Jan Lucassen en Paul van Royen, *Those emblems of hell? European sailors and the maritime labour market, 1570-1870* (Newfoundland 1997) 25-34.
- Bruijn, J.R., *Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1998).
- Bruijn, J.R., 'Nederland, een maritiem land in de zeventiende eeuw', in: A.Th. van Deursen, J.R. Bruijn, J. Korteweg, *De admiraal. De wereld van Michiel Adriaensz. de Ruyter* (Franker 2007).
- Buitenhek, K., 'Regenten en predikanten in Schiedam 1670-1770' (ongepubliceerde doctoraalscriptie Universiteit Leiden 1992).
- Busken Huet, C., *Het land van Rembrandt. Studiën over de Noordnederlandse beschaving in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1987).
- Brulez, W., 'De scheepvaartwinst in nieuwe tijden', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 92 (1979) 1-19.
- Brulez, W., 'Shipping profits in the Early Modern Period', *Acta historiae Neerlandica* 14, (1981) 65-84.
- Buck, Gaston van, 'Hemelse hulp als cultuurelement van de vissersgemeenschap ook te Walraversijde', *Visserij, handel en piraterij. Vissers en vissersnederzettingen in en rond het Noordzeegebied in de Middeleeuwen en later* (Colloquium, Museum Walraversijde, Oostende, 21-23 november 2003) 114-118.
- Buijtenen, M.P. van, 'Sint Elbrecht, een mystificatie op Kralingeroord', *Rotterdams Jaarboekje* IV-8 (1940) 142-177.
- Burg, B.R., *Sodomy and the perception of evil. English Sea Rovers in the Seventeenth-Century Caribbean* (New York 1995).
- Burton, Valerie, 'The myth of bachelor Jack, masculinity, patriarchy and seafaring labour', in: Colin Howell, Richard J. Twomey (red.), *Jack Tar in history: Essays in the history of maritime life and labour* (Fredericton 1991) 178-198.
- Burton, Valerie, 'Seafaring families and seafaring wages: earning, spending and managing in the nineteenth century British ports' (paper, presented at the Eleventh Berkshire Conference on Women's History, University of Rochester, 1999).
- Clark, Alice, *Working life of women in the seventeenth century* (Londen 1919).
- Cabantous, Alain, *La mer et les hommes, Pêcheurs et matelots dunkerquois de Louis XIV à la Révolution* (Westhoek-editions 1980).
- Cabantous, Alain en Françoise Hildesheimer, *Foi chrétienne et milieux maritimes xve-xxe siècles* (Actes Du Colloque, Paris, College De France, 23-25 Septembre 1987).
- Cabantous, Alain, 'Des paysans pour la mer: la société des pêcheurs (vers 1600-vers 1900)', in: Michel Mollat Jourdin (red.), *Histoire des pêches maritimes en France* (Toulouse 1987) 183-239.
- Cabantous, Alain, *Le ciel dans la mer. Christianisme et civilisation maritime (xve-xixe siècle)* (Parijs 1990).
- Cabantous, Alain, *Dix mille marins face à l'océan: les populations maritime de Dunkerque aux Havre aux xviiie- xviiiie siècles (vers 1660-1794), étude sociale* (Parijs 1991).

- Caplan, Jane (red.), *Written on the body. The Tattoo in European and American History* (Princeton 2000).
- Carlson, Maybeth, *Domestic service in a changing city economy, Rotterdam 1680-1780* (Michigan 1993).
- Carlson, Maybeth, 'A Trojan horse of woldliness? Maidservants in the burgher household in Rotterdam at the end of the seventeenth century', in: Els Kloek, Nicole Teeuwen en Marije Huisman (red.), *Women of the Golden Age: An international debate on women in seventeenth-century Holland, England and Italy* (Hilversum 1994) 87-96.
- Cats, Jacob, *Houwelyck, dat is de gantsche ghelegentheit des echten-staets* (Den Haag 1625).
- Cau, Cornelis. *Groot-placaetboek, vervattende de placaten, ordonnantien ende edicten van de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden ...[etc], deel 1* (Den Haag 1655).
- Classicale Acta 1573-1620. Particuliere Synode Zuid-Holland, Classis Rotterdam en Schieland, 1580-1620* Rijksgechiedkundige Publicatiën, kleine serie, 69 (Den Haag 1991).
- Corbin, Alain, *Het verlangen naar de kust* (Nijmegen 1989).
- Cordingly, David, *Women sailors & Sailor's women. Un told maritime history* (New York/Toronto 2001).
- Craffurd, J., 'Een generael en kort verhaal van de schrikkelijke beroerte in Amsterdam voorgevallen. 1696', in: R.M. Dekker (red.), *Holland in beroering. Oproeren in Holland gezien door tijdgenoten*, (Assen 1979) 45.
- Creighton, Margeret, S. en Lisa Norling (red.), *Iron men, wooden women. Gender and seafaring in the Atlantic world 1700-1920* (Baltimore/ Londen, 1996).
- Creighton, Margeret, S., *Rites and passages. The experience of American whaling* (Cambridge 1995).
- Dam, P. van, *Beschryvinge van de Oost-Indische Compagnie*, Rijksgechiedkundige Publicatiën, grote serie 63 (Den Haag 1977).
- Davids, C.A., *Wat lijdt den zeeman al verdriet. Het Nederlandse zeemanslied in de zeiltijd 1600-1900* (Den Haag 1980).
- Davids, C.A., 'Seamen's organisations and social protest in Europe, c.1300-1825', *International Review of Social History*, 39 (1994) nr. 4, 145-169.
- Davids, C.A., 'De zeeman', in: H.M. Beliën, A.Th. van Deursen, G.J. van Setten, *Gestalten van de Gouden Eeuw. Een Hollands groepsportret* (Amsterdam 1995) 95-129.
- Davids, C.A., 'Maritime labour in the Netherlands, 1570-1870', in: Jaap R. Bruijn, Jan Lucasen en Paul van Royen (red.), *Those emblems of hell? European sailors and the maritime labour market, 1570-1870* (Newfoundland 1997) 41-72.
- De Pauw, Linda Grant. *Seafaring women* (Boston 1982).
- Dekker, P., 'Commandeurs ter walvisvaart uit het gebied van de Maasmond en de Lekstreek in de achttiende eeuw', *Rotterdams Jaarboekje* viii.2 (1977) 265-311.
- Dekker, Rudolf, *Oproeren in Holland gezien door tijdgenoten: ooggetuigenverslagen van oproeren in de provincie Holland ten tijde van de Republiek (1690-1750)* (Assen 1979).
- Dekker, Rudolf, 'Women in revolt. Collective protest and its social basis in Holland', *Theory and Society*, Vol. 16, No. 3 (mei 1987) 337-362.
- Dekker, Rudolf en Lotte van de Pol, *Vrouwen in mannenkleren. De geschiedenis van een tegendraadse traditie, Europa 1500-1800* (Amsterdam 1989).
- Dekker, Rudolf, 'Handwerkslieden en arbeiders in Holland van de zestiende tot de achttiende eeuw: identiteit, cultuur en protest', in: P. te Boekhorst, P. Burke, W. Frijhoff, (red.), *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850. Een*

Bibliografie

- historisch-antropologisch perspectief* (Amsterdam/Meppel 1992) 109-146.
- Delumeau, Jean, *La peur en Occident (XIVe-XVIIIe siècles): Une cité assiégée* (Parijs 1978).
- Delumeau, Jean, *La pêche et la peur. La culpabilisation en Occident, XIIIe-XVIIIe siècles.* (Parijs 1983).
- Denick, C.L., *Het Maas-Sluysche Hoekertje* (ca. 1660).
- Denick, C.L., *Het nieuw Maas-Sluysche Hoekertje, voerende eenige zoete aangename liedekens* (Amsterdam 1755).
- Denier van der Gon, W.H., *De geschiedenis van Maassluis tot het begin der zeventiende eeuw* (Maassluis 1914).
- Deursen, A.Th. van, *Bavianen en slijkgeuzen. Kerk en kerkvolk ten tijde van Maurits en Oldebarneveld* (Assen 1974).
- Deursen, A.Th. van, *Het kopergeld van de gouden eeuw, 1. Het dagelijks brood* (Amsterdam 1978).
- Deursen, A.Th. van, 'Werkende vrouwen in een Hollands dorp'; *De zeventiende eeuw* 4 (1988) 3-16.
- Deursen, A.Th. van, *Een dorp in de polder. Graft in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1994).
- Deursen, A.Th. van, *De last van veel geluk. De geschiedenis van Nederland 1555-1702* (Amsterdam 2004).
- Dibbitts, Hester en Gerard Rooijackers, 'Materiële cultuur tussen zee en vaste land. De diffusie van asiatica in de Republiek', in: Karel Davids, Marjolein 't Hart, Henk Kleijer en Jan Lucasen (red.), *De Republiek tussen zee en vaste land* (Leuven/Apeldoorn 1995) 123-148.
- Dibbitts, Hester C., *Vertrouwd bezit. Materiële cultuur in Doesburg en Maassluis, 1650-1800* (Nijmegen 2001).
- Diederiks, Herman en Pieter Spierenburg, 'Economische en sociale ontwikkelingen', in: G.F. van der Ree-Scholten (red.), *Deugd boven geweld. Een geschiedenis van Haarlem 1245-1995* (Hilversum 1995) 167-197.
- Dienske, A., 'De regeering van Maassluis in de zeventiende en achttiende eeuw', *De Navorscher*, 45 (1927) 46 (1928) 47 (1929).
- Dijck, J.H. van, *Maes-sluysse Vredecrans, verciert met veel Geestelicke liedekens en andere gesangen* (1669).
- Dijk, K.F. van, 'Westlanders in dienst van de VOC', *Historisch Jaarboek Westland* 17 (2004) 118-139.
- Dillen, J.G. van, 'Summiere staat van de in de provincie Holland gehouden volkstelling', *Economisch Historisch Jaarboek* 21, (1940) 167-189.
- Dolk, Th.F.J.A., *Geschiedenis van het hoogheemraadschap in Delfland* (Delft 1938).
- Dooregeest, Engel Arendsz van en Cornelis Albertsz Posjager, *De Rijper Zeepostil, bestaende in xxii predicatien toegepast op de zeevaart* (Amsterdam 1699).
- Dorren, Gabrielle, *Eenheid en verscheidenheid. De burgers van Haarlem in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2001).
- Driessen, A., 'Ter Heijde, Wateringen, Poeldijk voor de Hervorming', *Bijdragen tot de geschiedenis van het bisdom Haarlem*, 24, (1899) 240-241.
- Driessen, A., 'Ter Heijde, Wateringen, Poeldijk voor de Hervorming' (aanvulling), *Bijdragen tot de geschiedenis van het bisdom Haarlem*, 34, (1914) 433-434.
- Druett, Joan, *She captains. Heroins and hellions of the sea* (New York 2000).
- Dugaw, Dianne, 'Female sailors bold: Transvestite heroines and the markers of gender and class', in: Margeret S. Creighton en Lisa Norling (red.), *Iron men, wooden women. Gender and seafaring in the Atlantic world 1700-1920* (Baltimore/Londen 1996) 34-54.
- Dugaw, Dianne, 'Rambling female sailors: The rise and fall of the seafaring heroine', *International Journal of Maritime History* 4.1 (juni 1992) 179-194.

- Dungen, T. van, *Al die geen die moeten varen. De Maas-sluyse Meeuweklacht van Frank Metaal* (Houten 1996).
- Dungen, T. van en E. Stronks, *De Maassluise Meeuweklacht. Liederen voor zeelui, wezen en andere kerkgangers in de zeventiende eeuw* (Houten 1997).
- Eendenburg, G.L. 'Inwoners van Ter Heijde' (1590-1630), *Gens Nostra* XLVIII, (januari 1993) 1, 1-21 en 82-97.
- Egmond, Florike en Peter Mason, 'De walvis en de poelomp. De kosmologie van een zestiende-eeuwse strandvonder', *Volkskundig Bulletin*, 18, (1992) 170-223.
- Egmond, Florike, *Een bekende Scheveninger. Adriaen Coenen en zijn Visboek van 1578* (Scheveningen 1997).
- Egmond, Florike, *Het Visboek. De wereld volgens Adriaen Coenen* (Zutphen 2005).
- Elwijn Clark, Margeret, 'Managing uncertainty: Family, religion and collective action among fishermen's wives in Gloucester, Massachusetts', in: Jane Nadel Klein, Dona Lee Davis, *To work and to weep* (St. Johns, 1988) 261-278.
- Everard, Myriam, 'Verandering en continuïteit in de arbeid van vrouwen. Keetvrouwen en molendraaisters en het huiselijkheidsideaal 1750-1900', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, jrg. 2, 2005, nr. 3, 81-102.
- Feijst, G. van der, *Geschiedenis van Schiedam* (Schiedam 1975).
- Fingard, Judith, *Jack in port. Sailortowns of Eastern Canada* (Toronto 1982).
- Fockema Andreae, S.J., *Schets van Zuidhollandse watersneden in vroeger tijd* (Voorburg 1953).
- Forman Crane, Elaine, *Ebb tide in New England. Women, seaports and social change 1630-1800* (Boston 1998).
- Fox, J., Een merkwaardige schipbreuk bij Ter Heyde anno 1560', *Zuidhollandse studiën*, IV (1954) 130-142.
- Franq van Berkhey, J. le, *Natuurlijke historie van Holland*, 9 delen (Amsterdam 1796-1811).
- Fricke, P.H., 'Seafarer and community', in: P.H. Fricke (red.) *Seafarer and community. Towards a social understanding of seafaring* (Londen 1973) 1-7.
- Frijhoff, W., Spies, M., (red.), 1650. *Bevochten eendracht. Nederlandse cultuur in Europese context* (Den Haag 1999).
- Frijhoff, Willem, 'Vraagtekens bij het vroegmoderne kersteningsoffensies', in: Gerard Rooijackers, Theo van der Zee (red.), *Religieuze volkscultuur. De spanning tussen de voorgescreven orde en de geleefde praktijk* (Nijmegen 1986) 71-98.
- Frijhoff, Willem, *Embodied belief. Ten essays on religious culture in Dutch society* (Hilversum 2002).
- Fruin, R. (red.), *Enqueste ende informatie upt stuck ende reformatie van den schiltaelen voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant, gedaen in den jare 1494* (Leiden 1876).
- Fury, Cheryl, 'Elizabethan seamen: their lives ashore', *International Journal of Maritime History*, vol X, no. 1 (1998) 1-40.
- Fury, Cheryl, 'The impact of war upon English seamen's wives and widows, 1585-1604' (ongepubliceerd paper 1999).
- Fury, Cheryl, *Tides in the affairs of men. The social history of Elizabethan seaman 1580-1603* (Greenwood 2001).
- Gaastra, Femme, S., 'Labour conditions', in: Jaap R. Bruijn, Jan Lucassen en Paul van Royen (red.), *Those emblems of hell? European sailors and the maritime labour market, 1570-1870* (Newfoundland 1997) 35-40.

Bibliografie

- Geistdorfer, Aliette en Isabelle Leblic (red.), *Anthropologie Maritime: Status et fonctions des femmes dans les communautés maritimes et fluviales* (Mayenne 1992).
- Gelder, E. van, 'Gegevens der haringvisserij op het einde der zestiende eeuw', *Bijdragen en Mededelingen Historisch genootschap*, 32 (1911) 1-62.
- Gelder, Roelof van, *Het Oost-Indisch avontuur. Duiters in dienst van de VOC* (Nijmegen 1997).
- Gelder, Roelof van, *Naporra's omweg. Het leven van een VOC-matroos (1731-1793)* (Amsterdam 2003).
- Gessler, J., *La légende de St. Wilgeforte* (Brussel/Parijs 1938).
- Geudeke, E., 'Bedelen of bedélen. Kerkelijke en burgerlijke armenzorg op kleinstedelijk niveau: Edam, Monnickendam en Purmerend (1572-1650)', in: M. Bruggeman, E. Geudeke, M. van Os, J. Roelevink en G.J. Schutte (red.), *Mensen van de nieuwe tijd. Eem liber amicorum voor A.Th. van Deursen* (Amsterdam 1996).
- Geudeke, Liesbeth, 'Mannenbastion of vrouwenbolwerk? De positie van vrouwen in de gereformeerde kerk, 1566-1650', in: Mirjam Cornelis, Marjet Dirks e.a., *Vrome Vrouwen, betekenis van geloof voor vrouwen in de geschiedenis* (Hilversum 1996).
- Ginkel, Rob van, *Elk vist op zijn tij. Een historisch-antropologische studie van een Zeeuwse maritieme gemeenschap, Yerseke 1870-1914* (Zutphen 1991).
- Ginkel, Rob van, *Tussen Scylla en Charybdis. Een etnohistorie van Texels vissersvolk (1813-1932)*. (Amsterdam 1993).
- Ginzburg, Carlo, *De benandanti: hekserij en vruchtbaarheidsriten in de zestiende en zeventiende eeuw* (Amsterdam 1986).
- Gotschalk, M.K.E., *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland 1400-1700*, 11 (Assen 1975).
- Gouw, J.L. van der, *De landscheidingen tussen Delfland, Rijnland en Schieland* (Hilversum 1987).
- Grimm, P. (red.) *Heren in zaken. De kamer Rotterdam van de Verenigde Oostindische Compagnie* (Zutphen 1994).
- Groenendijk, L.F., 'Piëtistische vademecums voor zeevarenden', *Documentatieblad Nadere Reformatie*, 11^e jrg, nr 4 (1987) 126-137.
- Groenhuis, G., *De predikanten. De sociale positie van de gereformeerde predikanten in de Republiek der Verenigde Nederlanden voor plm. 1700* (Groningen 1977).
- Groot, Hugo de, *Inleidinge tot de Hollandsche rechts-geleerdheid. Met te Lund teruggevonden verbeteringen, aanvullingen en opmerkingen van den scherijver en met verwijzingen naar zijn andere geschriften uitgegeven en van aantekeningen en bijlagen voorzien door F. Dovring (Lund), H.W.E.D Fischer (Leiden), E.M. Meijers (Leiden)* (Leiden 1952).
- Groot, S.J. de, 'De Groote Christelyke Zeevaert en de Godvreezende Zeeman, hun meer dan driehonderdjarige rol als toeverlaat voor zeelieden', *Mededelingen van de Nederlandse Vereniging voor Zeegeschiedenis* 34 (1977) 5-18.
- Guicciardini, Lodovico, *Beschrijvinghe van alle de Nederlanden anderssins genoemt Neder-Duytslandt* (Amsterdam 1612). Facsimile uitgave.
- Hacquebord, L. en W. Vroom, *Walvisvaart in de gouden eeuw, opgravingen op Spitsbergen* (Amsterdam 1988).
- Hagmark, Hanna, *Women in maritime communities. A socio-historical study of continuity and change in the domestic lives of seafarers wives in Åland islands, from 1930 into the new millenium* (Hull 2003).
- Haks, Donald, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17e en 18e eeuw, Processtukken en moralisten over aspecten van het laat 17de- en 18de-eeuwse gezinsleven* (Assen 1982).

- Hallema, A. *Geschiedenis van het weeshuis der Gereformeerden binnen Delft*. (Delft 1964).
- Hallewas, D.P.en J.F. van Regeren Altena, 'Archeologisch en historisch-geografisch overzicht', *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1: 50.000. Blad Rotterdam-West. (37w)* (Haarlem 1979) 89-109.
- Harbers, Marc, 'Riviervisserij tussen de Maasmond en de IJsselmonde', *Netwerk*, 6 (1995) 1-16.
- Hart, S. 'Zeelieden te Amsterdam in de zeventiende eeuw. Een historisch-demografisch onderzoek', *Mededelingen Nederlandse Vereniging voor Zeegechiedenis* (1968) 5-20.
- Hart, S., 'Rederij' in: *Maritieme Geschiedenis der Nederlanden 11*, (Bussum 1977) 106-125.
- Hart, S., *Geschrift en getal. Een keuze uit de demografisch-economisch- en sociaal-historische studiën op grond van Amsterdamse en Zaanse archivalia 1600-1800*. (Dordrecht 1976).
- Hart, Maarten, 't, *Het psalmenoproer* (Amsterdam 2006).
- Hazewinkel, H.C., *Geschiedenis van Rotterdam*, 4 delen (Zaltbommel 1974).
- Heer, M. de, 'Delftse wezen en de voc. Weesjongens uit het gereformeerde weeshuis te Delft, in dienst van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, 1690-1721' (ongepubliceerde doctoraal scriptie Universiteit Leiden 1998).
- Heeringa, K., *Rechtsbronnen der stad Schiedam* (Den Haag 1904).
- Heijden, Manon van der, *Huwelijk in Holland. Stedelijke rechtspraak en kerkelijke tucht 1550-1700* (Amsterdam 1998).
- Heijden, Manon van der, 'Achterblijvers. Rotterdamse vrouwen en de voc (1692-1795)' in: Manon van der Heijden en Paul van de Laar (red.), *Rotterdamers en de voc. Handelscompagnie, stad en burgers* (Amsterdam 2002) 181-212.
- Heijden, Manon van der, Danielle van den Heuvel, 'Surviving strategies of Dutch seamen's wives, 17th and 18th centuries', *Ricchezza del mare. Ricchezza dal mare. Secc. XIII-XVIII* (Prato 2006) 1103-1120.
- Helmers, Dini, *Gescheurde bedden, Oplossingen voor gestrande huwelijken, Amsterdam 1753-1810* (Hilversum 2002).
- Herdorn, R.W., 'The domestic cost of seafaring. Town leaders and seamen's families in eighteenth-century Rhode Island', in: *Iron men, wooden women. Gender and seafaring in the Atlantic world 1700-1920* (Baltimore/Londen 1996) 55-69.
- Henderson, John en Richard Wall (red.), *Poor women and children in the European past*. (Londen/New York 1994).
- Herwaarden, J. van, *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, dl 1 (Hilversum 1996).
- Herwerden, P.J. van, *Uit de geschiedenis van de zeilvaart. De Groninger zeevaart in de tweede helft der negentiende eeuw* (Arnhem 1969).
- Heussen, Frans Eausz den, *Den Christelijcken Visscher, Voor-gehstelt by forme van 't samensprekinge, tusschen een Visscher ende Predicant: tot stichtelycke onderwijsinghe, aen alle Visschers ende Zeevarende-luyden* (Amsterdam 1636).
- Heussen, H.F. van, *Historia episcopatum Foederatie Belgi*, 1 (Antwerpen 1733).
- Heuvel, Danielle van den, 'Getrouwd met Jan Compagnie. Oost-Indiëvaarders en hun echtgenotes in Enkhuizen en omgeving (1700-1750)', *Tijdschrift voor Zeegechiedenis* 23 (2004) 1, 30-42.
- Heuvel, Danielle van den, 'Bij uitlandigheid van haar man'. *Echtgenotes van voc-zeelieden, aangemonsterd voor de kamer Enkhuizen (1700-1750)*(Amsterdam 2004)
- Heuvel, Danielle van den, 'The capacity and incapacity of married female traders in the Northern Netherlands. An exploration of the legal status of female public vendor', (paper, First Conference on Economic History of the Low Countries Antwerpen 2004).

Bibliografie

- Heuvel, Daniëlle van den, 'De Openbaar Koopvrouw. De handelingsbekwaamheid van gehuwde koopvrouwen in de Republiek', *Historica* (oktober 2005) 12-14.
- Hoogendijk, A. JZ, *De grootvisserij op de Noordzee*. (Haarlem 1894).
- Hoorn, J. ten, *Reisboek door de Verenigde Nederlandsche provincien en der zelve aangrenzende landschappen en koninkrijken* (Amsterdam 1700).
- Horst, F.C.P., 'Vrouwen aan de wal: werk en financiële positie van voc-vrouwen' (ongepubliceerd paper Rijksuniversiteit Leiden 1998).
- Houlbrooke, R., *The English family 1450-1700* (Londen/New York 1984).
- Houtte J.A. van, *Economische en sociale geschiedenis van de Lage Landen 800-1800* (Haarlem 1979).
- Hubbard, William, H. 'Alone, yet not alone: women in Norwegian seafaring towns in the nineteenth century' (Ongepubliceerd paper, ESSHC, Amsterdam, 1998).
- Hufton, Olwen, *The poor of eighteenth century France 1750-1789* (Oxford 1974).
- Huisman, Anneke en Johan Koppenol, *Daer compt de loterij met trommels en trompetten. Loterijen in de Nederlanden tot 1726* (Hilversum 1991).
- Hullu, J. de, 'Matrozen en soldaten', in: J.R. Bruijn en J. Lucassen (red.), *Op de schepen der Oost-Indische Compagnie* (Groningen 1980) 64-81.
- Hullu, J. de, 'De handhaving van orde en tucht op de schepen der Oost-Indische Compagnie in: J.R. Bruijn en J. Lucassen (red.), *Op de schepen der Oost-Indische Compagnie* (Groningen 1980) 97-113.
- Hunt, Margaret, 'Women against the navy: The London maritime community in the late seventeenth and early eighteenth centuries' (paper, presented at the Eleventh Berkshire Conference on Women's History, University of Rochester, 1999).
- Instructie voor de predikanten en de ziekentroosters*, 12 oktober 1657 (Nicolaas Byl, 1775).
- Israel, J., *Dutch primacy in world trade 1585-1740* (Oxford 1989).
- Jacobs, Jaap, *Een zegenrijk gewest. Nieuw-Nederland in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1999).
- Jacobsen Jensen, J.N., 'Moryson's reis door en zijn karakteristiek van de Nederlanden', *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* 39 (1918) 214-305.
- Janssens, Angelique, 'De mannelijke kostwinner, mythe of historische werkelijkheid? Een overzicht van het debat', *Tijdschrift voor geschiedenis* 111 (1998) 258-280.
- Jolicoer, C., *Le vaisseau fantôme, légende ethilologique* (Laval-Lebeq 1970).
- Jong, C. de, 'Walvisvaart vanuit Schiedam I', *Schiedam*, 27 (2001) 3.
- Jong, C. de, *Geschiedenis van de oude Nederlandse Walvisvaart 1612-1642*, I en II (Pretoria 1972).
- Jong, O.J. de, *Nederlandse kerkgeschiedenis* (Nijkerk 1978).
- Jongen, Ludo en Cees Schotel, *Het leven van Liedewij, de maagd van Schiedam* (Schiedam 1989).
- Jongh, Eddy de, 'De symboliek van vis, visser, visgerei en vangst', in: Liesbeth M. Helmus (red.), *Vis. Stilleven van Hollandse en Vlaamse meesters 1550-1750*. (Utrecht 2004) 75-120.
- Joosse, L.J., 'De kerk onderweg, aan boord en in de verstrooiing', in: G.J. Schutte (red.), *Het Indisch sion. De gereformeerde kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie* (Hilversum 2002).
- Kaufman, Gerhard, *Zeichner der Admiralität. Marine-Zeichnungen und -Gemälde von Willem van de Velde dem Älteren und dem Jüngeren* (Herford 1981).

- Kennedy, D.E., 'The crown and the common sea men in Early Stuart Engeland', *Historical studies Australia and New Zealand*, 11 (1964) 170-177.
- Ketting, Herman, *Leven, werk en rebellie aan boord van Oost-Indiëvaarders (1595-1650)* (Amsterdam 2002).
- Ketting, Herman, *Fluitschepen voor de VOC. Balanceren tussen oncostelijken en duurzaamheid* (Zaltbommel 2006).
- Keukenmeester N.M en S. Blom, *De geschiedenis van het Weeshuis der Hervormden te Maassluis, 1675-1937* (Maassluis 1937).
- Keuning, J., 'Plattegronden van de stad Schiedam', *Zuidhollandse studiën*, 1 (1950) 53-67.
- Kist, N.C. *Neerlands bededagen en biddagsbrieven* (Leiden 1848).
- Klift-Tellegen, Henriette van der, *Nederlandse Visserstruiven* (De Bilt 1983).
- Kloek, Els, 'De Reformatie als thema van vrouwengeschiedenis. Een histories debat over goed en kwaad', *Jaarboek voor vrouwengeschiedenis* 4 (1983) 106-149.
- Kloek, Els, 'Vrouwenarbeid aan banden gelegd? De arbeidsdeling naar sekse volgens de keurboeken van de oude draperie, ca. 1360-1580', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 13 (1987) 373-402.
- Kloek, Els, *Wie hij zij, man of wijf: vrouwengeschiedenis en de vroegmoderne tijd : drie Leidse studies* (Hilversum 1990).
- Kloek, Els, 'De vrouw', in: H.M. Beliën, A.Th. van Deursen, G.J. van Setten (red.), *Gestalten van de Gouden Eeuw. Een Hollands groepsportret* (Amsterdam 1995) 241-279.
- Knotter, Ad, 'De Amsterdamse scheepvaart en het Noordhollandse platteland in de 16^e en 17^e eeuw. Het probleem van de arbeidsmarkt', *Holland*, 16 (1984) 281-190.
- Knotter, Ad, 'Problemen van de family economy: gezinsarbeid en arbeidsmarkt in pre-industrieel Europa', in: Michiel Baud en Theo van Engelen (red.), *Samen wonen, samen werken? Vijf essays over de geschiedenis van arbeid en gezin* (Hilversum 1994) 35-71.
- Knottnerus, O.S. 'Angst voor de zee. Veranderende culturele patronen langs de Nederlandse en Duitse waddenkust (1500-1800)', in: K. Davids e.a. (red.), *De Republiek tussen zee en vasteland. Buitenlandse invloeden op cultuur, economie en politiek in Nederland 1580-1800*, (Leuven/Apeldoorn 1995) 57-81.
- Kok, J.A. de, *Nederland op de breuklijn Rome-reformatie. Numerieke aspecten van protestantisering en katholieke herleving in de noordelijke Nederlanden 1580-1880* (Assen 1964).
- Kranenburg, H.A.H., *De zeevisscherij van Holland in den tijd van de Republiek* (Amsterdam 1946).
- Kranenburg, H.A.H. 'Het visserijbedrijf van de Zijdenaars in de 15^e en 16^e eeuw', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 62 (1949) 321-333.
- Kranenburg, H.A.H., 'Het afslagwezen voor de visserij in het beneden Maasgebied, 1400-1600', *Zuidhollandse Studiën* 4 (1954) 72-92.
- Kühler, W.J. *Het Socinianisme in Nederland* (Leiden 1912).
- Kuijpers, Erica, 'Lezen en schrijven. Onderzoek naar het alfabetiseringsniveau in zeventiende-eeuws Amsterdam', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 23 (1997) 498-522.
- Leeuwaarden, Nicolaes Simonsz van, *De godvreezende zeeman, of Nieuwe christelijke zeevaart, schriftmatig behandeld in 25 bijbel texten, met gebeden, dankzeggingen en gezangen: ter algemeene stichting voor ter zee varende lieden en minvermogene huisgezinnen der christenen* (Amsterdam 1815).
- Leeuwen Simon, van, 'Groot-placaetboek, vervattende de placaten, ordonnantien ende edicten van de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden[etc]', deel 3 (Den Haag, 1683).

Bibliografie

- Leeuwen, Marco, H.D. van, *Bijstand in Amsterdam. Armenzorg als beheersings- en overlevingsstrategie* (Zwolle 1992).
- Lesger, Clé, *Hoorn als stedelijk knooppunt. Stedensystemen tijdens de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd.* (Hilversum 1990).
- Lesger, Clé, *Handel in Amsterdam ten tijde van de opstand. Kooplieden, commerciële expansie en verandering in de ruimtelijke economie van de Nederlanden, ca. 1550-1630.* (Hilversum 2001).
- Leuker, Maria Theresia en Herman Roodenburg, "“Die den wyven laten afwyen”, Overspel, eer en schande in de zeventiende eeuw”, in: Gert Hakema en Herman Roodenburg (red.), *Soete minne, helsche boosheit. Seksuele voorstellingen in Nederland, 1300-1850* (Nijmegen 1988) 61-85.
- Leuker, Maria, Theresia, 'De last van 't huys, de wil des mans...' *Frauenbilder und ehekonzepte im Niederländischen Lustspiel des 17. Jahrhunderts* (Munster 1992).
- Lewis, Fiona, *The demographic and occupational structure of Liverpool. A study of the parish registers 1660-1750* (Liverpool 1993).
- Lieburg, F. A van, 'Vroomheid kent geen sekse, piëtistes in de achttiende eeuw', in: M. Cornelis e.a., (red.), *Vrome vrouwen: betekenissen van geloof voor vrouwen in de geschiedenis* (Hilversum, 1996).
- Lieburg, F.A. van, 'Piëtistische lectuur in de zeventiende en achttiende eeuw', *Documentatieblad Nadere Reformatie* 13.2 (1989) 73-87.
- Lindblad, J. Th. (red.), *Dutch entries in the pound-toll registers of Elbing 1585-1700* (Den Haag 1995).
- Löfgren, Orvar, 'Marine ecotypes in preindustrial Sweden: A comparative discussion of Swedish peasant fishermen', *Annual Review of Anthropology*, Vol. 9, 1980 (1980) 187-215.
- Löfgren, Orvar, 'Family and household among Scandinavian peasants': An exploratory essay.', *Ethnologia Scandinavica* (1974) 17-52.
- Löfgren, Orvar, 'The reluctant competitors. Fishermen's luck in two Swedish maritime settings', *Mast* 2, (1989) 1, 34-57.
- Lorentz, G.F., *Bristol fashion: the maritime culture of Bristol 1650-1700* (Toronto 1997).
- Lucassen, J., *Naar de kusten van de Noordzee. Trekarbeid in Europees perspectief 1600-1900* (Gouda 1984).
- Lummis, Trevor, *Occupation and society. The East Anglian Fishermen 1880-1914* (Cambridge 2002).
- Marshall Wyntjes, Sherrin, 'Vrouwen en godsdienstkeuze', *Jaarboek voor vrouwengeschiedenis*, 4 (1983) 93-105.
- Mastenbroek, T. en J.J. Bosman, *De grote Kerk, Maassluis, 1639-1839* (Maassluis 1989).
- Megen, Netty van, "“Ick leer nu moij lesen en schrijven als ul sien kan”. Zeventiende-eeuwse brieven van en aan zeevarenden uit het archief van het High Court of Admiralty', *Tijdschrift voor Zeegechiedenis* 22 (2003) 2, 147-156.
- 'Merken bij de vleet', de verzameling Scheveningse handmerken van Mevrouw N. Noordervliet-Jol met een inleiding van Drs. S.E. Pronk Czn, Centrum voor Familiegeschiedenis van Scheveningen (1992).
- Metaal, Frank, *Maes-sluyssche Compas verzien met veele aangename liedekens alsmede eenige en andere schoone gedichten* (Dordrecht 1693).
- Metaal, Frank, *Maes-sluyssse Meeuweklacht. Behelzende verscheide geestelyke gezangen en gedichten, met noch een korte aanmerkinge over de tegenwoordigen liefdeloozen tyd, waar inne de ware liefde nauwelyks te vinden is* (Dordrecht 1735, 1^e druk 1680).
- Molen, S.J. van der, 'Volkskundig materiaal bij Ds. A. Westerman', *Volkskunde* (1965) 16-28.
- Mollat du Jourdin, M., *Europe and the sea* (Oxford 1993).

- Montague, William, *The delights of Holland: or, a three months travel about that and the other provinces* (Londen 1696).
- Moree, P.J., *Kikkertje lief. Brieven van Aagje Luijtsen, tussen 1776 en 1780 geschreven aan haar man, Harmanus Kikkert, stuurman in dienst van de VOC* (Texel 2003).
- Mouthaan, José, 'Storm op zee. Morele implicaties van storm en schipbreuk in de zeventiende eeuw', *Tijdschrift voor zeegechiedenis* 23 (2004) 2, 131-141.
- Muchembled, Robert, *De uitvinding van de moderne mens. Collectief gedrag, zeden en gewoonten en gevoelswereld van de middeleeuwen tot de Franse revolutie* (Amsterdam 1991).
- Nadel Klein, Jane and Lee Davis, Donna 'Introduction: Gender in the maritime area', in: Nadel Klein, Jane and Lee Davis, Donna (red.), *To work and to weep. Women in fishing communities* (St. Johns 1988) 1-17.
- Nadel Klein, Jane, 'A Fisher lassie needs a Fisher lassie, endogamy and work in a Scottish Fishing village', in: Nadel Klein, Jane and Lee Davis, Donna (red.), *To work and to weep. Women in fishing communities* (St. Johns 1988) 190-210.
- Nederveen Meerkerk, Elise van, en Ariadne Schmidt, 'Tussen arbeid en beroep. Jongens en meisjes in de stedelijke nijverheid, ca. 1600-1800', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 3 (2006), 1, 24-50.
- Niet, M. de, 'En zongen dat et over den diek dreunde. Zang en dichtkunst in het achttiende-eeuwse Maassluis', *Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman* 19 (1996) 1-14.
- Noordam, D.J., 'De bevolking van 's-Gravenzande en Zandambacht (1680-1795)', *Zuidhollandse studiën*, XIV (1968) 73-144.
- Noordam, D.J., *Leven in Maasland. Een hoogontwikkelde plattelandssamenleving in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw* (Hilversum 1986).
- Noordegraaf, Leo, *Hollands Welvaren? Levensstandaard in Holland 1450-1650* (Bergen 1985).
- Noordegraaf, Leo, 'Arbeid en arbeidsmarkt in historiografisch perspectief', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 13 (1987) 356-372.
- Noordegraaf, Leo, en Gerrit Valk, *De gave Gods. De pest in Holland vanaf de late middeleeuwen* (Amsterdam 1996).
- Noordervliet-Jol, Nel, *Schevenings bezit. Kleden en leven op Scheveningen door de eeuwen heen* (Den Haag 2003).
- Norling, Lisa, 'The sentimentalization of American seafaring: The case of New England whaling, 1790-1870', in: Colin Howell, Richard J. Twomey (red.), *Jack Tar in history: Essays in the history of maritime life and labour* (Fredericton 1991) 164-178.
- Norling, Lisa, *Captain Ahab had a wife. New England women and the whaling industry, 1720-1870* (Chapel Hill/Londen 2000).
- Ollefen, L. van, *De Nederlandsche stad en dorpsbeschrijver*, deel II (Amsterdam 1793).
- Panhuysen, Bibi, *Maatwerk. Kleermakers, naaisters, oudkleerkopers en de gilden* (Amsterdam 2000).
- Peet, Anselm van der, en Annette de Wit, *Schepen van geweld. Acht keer Zeven Provinciën* (Franeker 2002).
- Perez-Mallaina, Pablo. E., *Spain's men of the sea. Daily life on the Indies Fleets in the sixteenth century* (Baltimore/Londen 1998).
- Peters, Marion, *In steen geschreven, leven en sterven van VOC-dienaren op de kust van Coromandel in India* (Amsterdam 2002).
- Petereus, E.W., *De bommschuit, een verdwenen scheepstype* (Rotterdam 1954).
- Poel, J.M.G. van der, *Scheepsmodellen in Nederlandse kerken* (Den Haag 1997).

Bibliografie

- Pol, Lotte van de, *Het Amsterdams Hoerdom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw.* (Amsterdam 1996).
- Pol, Lotte van de, 'Prostitutie en de Amsterdamse burgerij', in: Peter Boekhorst, Peter Burke en Willem Frijhoff (red.), *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850* (Heerlen 1992) 179-218.
- Pollmann, Judith, *Een andere weg naar God. De reformatie van Arnoldus Buchelius (1565-1641)* (Amsterdam 2000).
- Pons, Gert, 'Entrepreneurs in the North Sea Herring Fishery (1814-1885)' (ongepubliceerd papier Maassluis).
- Postma, C. *Het hoogheemraadschap van Delfland in de Middeleeuwen 1289-1589* (Hilversum 1989).
- Prak, Maarten, 'Armenzorg 1500-1800', in: Jacques van Gerwen en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Studies over zekerheidsarrangementen. Risico's, risicobestrijding en verzekering in Nederland vanaf de Middeleeuwen* (Amsterdam/Den Haag 1998) 49-90.
- Prior, Mary, *Fisher Row: Fishermen, bargemen, and canal boatmen in Oxford 1500-1800* (Oxford 1982).
- Pronk, S.E., 'Over huismerken', *Jaarboek van Centraal Bureau voor Genealogie* (1981) 245-266.
- Pronk, S.E. 'Het huismerk - wapenfiguur met een mysterieus verleden en een mooie toekomst', *Gens Nostra*, 39 (1984) 361-367.
- Prud'homme van Reine, R.B., *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaensz. De Ruyter* (Amsterdam/Antwerpen 1996).
- Prud'homme van Reine, R.B., 'Michiel Adriaensz de Ruyter, zijn scheepsvolk en de strijd ter zee', in: J.R. Bruijn (red.), *De 7 Provinciën, een nieuw schip voor Michiel de Ruyter* (Franeker 1997) 49-70.
- Quast, Jenneke, 'Vrouwenarbeid omstreeks 1500 in enkele Nederlandse steden', *Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* 1 (1980) 46-64.
- Rediker, Marcus, *Between the devil and the deep blue sea, Merchant seamen, pirates and the Anglo-American maritime world, 1700-1750* (Cambridge 1993).
- Rediker, Markus, 'Liberty beneath the Jolly Roger. The lives of Anne Boney and Mary Read, pirates,' in: Margeret S. Creighton en Lisa Norling (red.), *Iron men, wooden women. Gender and seafaring in the Atlantic world 1700-1920* (Baltimore/Londen 1996).
- Ridderus, F., *Dagelijcksche huys-catechisatie* (Dordrecht 1659).
- Roeper, V.D., *De schipbreuk van de Batavia, 1629* (Zutphen 1994).
- Rogier, L.J., 'De protestantisering van het noorden', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden* deel v (Utrecht 1952) 326-364.
- Roodenburg, Herman, *Onder censuur. De kerkelijke tucht van de gereformeerde gemeente van Amsterdam, 1578-1700* (Hilversum 1990).
- Rosenberger, Eugenie. *Auf grosser Fahrt, Tagebuchblätter einer Kapitänsfrau aus der grossen Zeit der Segelschiffahrt* (Hamburg 1997).
- Royen, P.C. van, *Zeevarenden op de koopvaardijvloot omstreeks 1700.* (Amsterdam 1987).
- Royen, P.C. van, 'De zeeman en de seculaire trend. De Nederlandse vrachtvaart als bron van werkgelegenheid omstreeks 1700', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 104 (1989) 209-223.
- Royen, P.C. van, 'Manning the Merchant Marine: The Dutch labour market about 1700', *International journal of maritime History* 1 (1989) 1-27.
- Royen, Paul C. van, 'The national maritime labour market: Looking for common characteristics', in: Jaap R. Bruijn, Jan Lucassen en Paul van Royen (red.), *Those emblems of hell? European sailors and the maritime labour market, 1570-1870* (Newfoundland 1997) 1-9.

- Schama, Simon, *Overvloed en onbehagen. De Nederlandse cultuur in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 1988).
- Scheltus, Jacobus, *Groot-placaetboek, vervattende de placaten, ordonnantien ende edicten van de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden*. [etc], deel 5 (Den Haag 1725).
- Scheltus, Isaac & Jacobus, *Groot-placaetboek, vervattende de placaten, ordonnantien ende edicten van de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden* ...[etc], deel 6 (Den Haag 1746).
- Scheurleer, D.F., *Nederlandse Liedboeken. Lijst der in Nederland tot het jaar 1800 uitgegeven liedboeken* ('s-Gravenhage 1912).
- Scheurleer, D.F., *Van varen en vechten. Verzen van tijdgenooten op onze zeehelden en zeeslagen, lof- en schimpgedichten, matrozenliederen*, 3 delen. (Den Haag 1914).
- Schmidt, Ariadne, *Overleven na de dood. Weduwen in Leiden in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2001).
- Schmidt, Ariadne "Touching inheritance". Mannen, vrouwen en de overdracht van bezit in de zeventiende eeuw', *Historisch Tijdschrift Holland*, 33, nr. 4 (2001) 175-189.
- Schmidt, Ariadne, 'Vrouwen en het recht. De juridische status van vrouwen in Holland in de vroegmoderne tijd', *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* 58 (Den Haag 2004) 26-44.
- Schmidt, Ariadne, 'Vrouwenarbeid in de vroegmoderne tijd', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, jrg. 2 (2005) nr. 3, 2-21.
- Schoor, A. van der, *Het ontstaan van de middeleeuwse stad Rotterdam – nederzettingsgeschiedenis in het Maas-Merwedegebied van ca. 400 tot 1400* (Alphen aan de Rijn 1992).
- Schoor, A. van der, *Stad in aanwas. Geschiedenis van Rotterdam tot 1853* (Zwolle 1999).
- Schotel, G.D.J., *Het maatschappelijk leven onzer vaderen in de zeventiende eeuw* (Haarlem 1868).
- Sharpe, Pamela, 'Continuity and change: women's history and economic history in Britain', *Economic History Review*, XLVIII, 353-369.
- Sider, G.M., 'The ties that bind: culture and agriculture, property and propriety in the Newfoundland village fishery', *Social history*, 1, 5, (januari 1980).
- Sigal, M.C., *De drie Maassteden Schiedam, Vlaardingen en Maassluis*. (Amsterdam 1948).
- Sigmond, J.P., *Nederlandse zeehavens tussen 1500 en 1800* (Amsterdam 1989).
- Simonton, D., *A history of European women's work 1700 to the present*. (Londen/New York 1998).
- Smith, E.M. 'Comments on the heuristic utility of maritime anthropology', *The Maritime Anthropologist*, 1, 2-8.
- Sogner, Solvi, 'Young in Europe around 1700: Norwegian sailors and servant-girls seeking employment in Amsterdam', in: *Mesurer et comprendre: Mélanges offert à Jacques Dupâquier* (Parijs 1991) 515-532.
- Sogner, Solvi, 'Popular contacts between Norway and the Netherlands in the Early Modern Period', in: Juliette Roding, Lex Heerma van Voss (red.), *The North Sea and culture (1550-1800)* (Hilversum 1996) 185-198.
- Spiertz, M.G., 'Die Ausübung der Zucht in der IJsselstadt Deventer in den Jahren 1592-1619 im Vergleich zu den Untersuchungen in Languedoc und der Kurpalz', *Rheinische Vierteljahrsblätter*, 49 (1985) 139-172.
- Stark, Suzanne J., *Female Tars, women aboard ship in the Age of Sail* (Londen 1998).
- Stegeman, Jannie, 'Scheveningse visverkoopsters', ca. 1600-1900', *Holland*, 21, 1 (1989) 38-53.
- Struijss, M.A. 'Prik en water. Over de prik en het prikkenwater te Vlaardingen', *Netwerk*, 4, (1993) nr. 1, 7-34.
- Stuve, W., *Schuilen in de ark. De Danziger Oud-Vlaamse Doopsgezinde gemeenten te Delfshaven en Rotterdam* (Hellevoetsluis 2003).

Bibliografie

- Sullivan, Scott, A., 'Abraham van Beijerens visserijbord in de Grote Kerk, Maassluis', *Oud-Holland*, 101 (1987) 115-125.
- Tegenwoordige Staat der Verenigde Nederlanden, deel VI.* (Amsterdam 1746).
- Udemans, Godefridus Cornelisz, *Coop-mansjacht brengende goede tydinghe uyt het landt Canaan, voor alle vroomde koop-luyden* (Dordrecht 1637).
- Udemans, Godefridus Cornelisz, *Geestelyck Compas. Dat is nut ende nootwendigh bericht voor alle Zeevarende ende reysende luyden, om te ontgaen de steen-klippen ende zant-platen der sonde en des toorn Gods ende te verkrijgen eenige saligen gewenschten segen over hare neeringe* (Dordrecht 1647).
- Udemans, Godefridus Cornelisz, 't *Geestelyck roer van't coopmans schip, dat is: Trouw bericht, hoe dat een coopman, en coopvaerder, hem selven dragen moet in syne handelinge, insonderheyt onder de heydenen in Oost- ende West-Indien* (Amsterdam 1655).
- Unger, R.W., *Dutch shipbuilding before 1800. Ships and guilds* (Assen/Amsterdam 1978).
- Valk, A. van der, 'Het wandelende dorp', *Rooilijn*, 8 (1988) 245-251.
- Veen, A. van der, 'Independent Willy-Nilly: Fisherwomen in the Dutch North Sea Coast, 1890-1940', in: Lewis R. Fischer, Harald Hamre, Poul Holm, Jaap R. Bruijn, *The North Sea, Twelve Essays on Social History of Maritime Labour. 1st North Sea History Conference*, (Stavanger 1989) 181-196.
- Vermaas, J.C., *Geschiedenis van Scheveningen*, I en II (Scheveningen 1926).
- Vickers, Daniel, 'Beyond Jack Tar', *William and Mary Quarterly*, 50, 2 (1993) 418-424.
- Vickers, Daniel, *Farmers and fishermen. Two centuries of Work in Essex County, Massachusetts, 1630-1850* (University of North Carolina 1994).
- Visser, Piet, *Doopsgezinden in de Gouden Eeuw van De Rijk* (Wormerveer 1992).
- Vliet, A.P. van, 'Het bestuur van de heerlijkheid Monster ten tijde van de Republiek', *Nederlandse Historiën*, 19 (1985) 10-15.
- Vliet, A.P. van, 'Kerkelijke onenigheid in 17^e eeuws Maasland', *De Hoeksteen. Tijdschrift voor vaderlandse kerkgeschiedenis*, xv (1986) 95-98.
- Vliet, A.P. van, 'De Mostertblom, een laatbloeiende Maassluisse rederijderskamer (1617-1717)', *Historische schetsen van en over Maassluis* 11 (1989) 18-25.
- Vliet, A.P. van, *Vissers en kapers. De zeevisserij vanuit het Maasmondgebied en de Duinkerker kapers (ca 1580-1648)* (Den Haag 1994).
- Vliet, A.P. van, Inventaris van de diaconie van de Hervormde Gemeente van Maassluis (Maassluis 1995).
- Vliet, A.P. van, 'Zeevarenden op de vissersvloot 1580-1650', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 22 (1996) 3, 241-259.
- Vliet, A.P. van, "'Vissers gezocht". Bronnen voor onderzoek naar zeevissers in de zeventiende en achttiende eeuw', *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* 52 (1998) 89-110.
- Vliet, A.P. van, 'The sea fishery as an opportunity for investment in the Dutch Republic or the relation between the sea fishery and the moneybox', in: Leo M. Akveld, Frits R. Loomeijer, Morten Hahn-Pedersen (red.), *Financing the Maritime Sector* (Esbjerg 2002) 131-146.
- Vliet, A.P. van, 'Het geval van kapitein-ter-zee Willebrort Leendertsz. (1592-1632). Homoseksuele relaties op de oorlogsvloot', *Marineblad*, 112, (2002) 94-98.
- Vliet, A.P. van, *Een vriendelijke groetenisse. Brieven van het thuisfront aan de vloot van De Ruyter (1664-1665)* (Franeker 2007).

- Vlis, Ingrid van der, *Leven in armoede. Delftse beelden in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 2001).
- Vondel, J. van der, 'Het lof der zee-vaart', in: Hans den Haan, *Joost van den Vondel. Het lof der zee-vaart* (Amsterdam 1985).
- Vons-Comis, S.Y., 'Kleren maken de man: zeventiende en achttiende eeuwse kleding van Spitsbergen', in: L. Hacquebord, L., Vroom, W. (red.), *Walvisvaart in de gouden eeuw, opgravingen op Spitsbergen* (Amsterdam 1988) 97-118.
- Voort, J.P. van de, 'Noordzeevisserij' in: *Maritieme Geschiedenis der Nederlanden*, 11, (Bussum 1977) 289-308
- Voort, J.P. van de, 'Holland en de visserij', *Holland*, 16 (1984).
- Vos, K., 'De doopsgezinden te Schiedam', *Doopsgezinde bijdragen* 49 (1909) 156-168.
- Vos, K., 'Doopsgezinden te Maassluis', *De Zondagsbode*, jrg. 32, (1919).
- Voskuil, J.J., 'Tussen Twisk en Matenese. Faseverschillen in de verstening van de huizen op het platteland van Holland in de 16^e eeuw', *Volkkundig bulletin*, 8, (1982) 1-46.
- Vries, Annette de, 'Toonbeelden van huiselijkheid of arbeidszaamheid? De iconografie van de spinster in relatie tot de verbeelding van arbeid en beroep in de vroegmoderne Nederlanden', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, jrg. 2 (2005), nr. 3, 102-125.
- Vries, J. de, *The Dutch rural economy in the Golden Age 1500-1700* (New Haven 1974).
- Vries, J. de, *Barges and capitalism. Passenger transportation in the Dutch economy 1632-1839* (Wageningen 1978).
- Vries, J. de, 'The labour market', in: Karel Davids en Leo Noordegraaf (red.), *The Dutch economy of the Golden Age. Nine Studies*. (Amsterdam 1993) 55-78.
- Vries J. de, en A. van der Woude, *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam 1995).
- Vries, Johan de, *De economische achteruitgang van de Republiek* (Amsterdam 1959).
- Waardt, H. de, 'Open en gesloten havens. Vervolg van toverij en toegang tot de zee aan het einde van de zestiende eeuw', in: Karel Davids, Marjolein 't Hart, Henk Kleijer, Jan Lucassen, (red.), *De Republiek tussen zee en vaste land* (Leuven/Apeldoorn 1995) 149-168.
- Wall, Richard, 'Work, welfare and family: an illustration of the adaptive family economy', in: L. Bonfield, R. Smith en K. Wrightson (red.), *The world we have gained. Histories of population and social structure. Essays presented to Peter Laslett on his seventieth birthday* (Oxford 1996) 261-294.
- Wassenaar, J.D.TH, 'Dominee Adam Westerman en zijn bestseller (Groote) Christelyke Zeevaart (1611-1743)', *Jaarboek Fries Scheepvaartmuseum en Oudheidkamer* 2002, 43-53.
- Weibust, Knut, *The crew as a social system* (Oslo 1958).
- Westerman, Adam, *Groote Christelyke Zeevaart, in XXVI Predikatiën, in maniere van Zee-postille, Verryckt met verscheijde gebeden en Christelijke Liedekens, met de beschrijvinge van Stavoren* (Amsterdam 1653).
- Wierius, Johannes, *De Praestigiis Daemonum et Incantationibus ac Venificiis* (Basel 1563).
- Wijngaarden, Hilde van, 'Barber Jacobs en andere uitdraagsters. Werkende vrouwen in Amsterdam in de zestiende en zeventiende eeuw', *Tijdschrift voor Vrouwenstudies*, 63 (1995). 334-347.
- Wijngaarden, Hilde van, 'Het Zwolse werkhuis: liefdadige instelling of zakelijke onderneming?', in: Clé Lesger en Leo Noordegraaf (red.), *Ondernemers en Bestuurders. Economie en politiek in de noordelijke Nederlanden in de late Middeleeuwen en Vroegmoderne Tijd* (Amsterdam 1999) 603-620.

Bibliografie

- Wijngaarden, Hilde van, *Zorg voor de kost. Armenzorg, arbeid en onderlinge hulp in Zwolle, 1650-1700*. (Amsterdam 2000).
- Wijnschenk-Dom, A.T.M. 'Onkuysheyt ende verloop in overspel, zeemansvrouwen en overspel in de Republiek in de zeventiende en achttiende eeuw' (ongepubliceerd paper Rijksuniversiteit Leiden 1998).
- Wijsenbeek-Olthuis, Thera, *Achter de gevels van Delft. Bezit en bestaan van rijk en arm in een periode van achteruitgang (1700-1800)* (Hilversum 1987).
- Wijsenbeek-Olthuis, Thera, 'Van priseersters en prostituées. Beroepen van vrouwen in Delft en Den Haag tijdens de achttiende eeuw', in: Ulla Jansz e.a. (red.), *Vrouwenlevens 1500-1800. Jaarboek voor vrouwengeschiedenis* 8 (Nijmegen 1987) 173-201.
- Wijsenbeek-Olthuis, Thera, 'De invloed van de voc op het dagelijks leven in Delft', in: H.L. Houtzager (et al.), *Delft en de Oostindische Compagnie* (Amsterdam 1987) 99-117.
- Willemsen, R.Th.H.W., *Enkhuizen tijdens de Republiek. Een economisch-historisch onderzoek naar stad en samenleving van de 16e tot de 19e eeuw*. (Hilversum 1988).
- Wit, Annette de, 'Seamen and shorewomen. The maritime household in Dutch seafaring communities of the seventeenth century' (ongepubliceerd paper Universiteit Leiden 1998).
- Wit, Annette de, 'Work and property in a Dutch fishing community. The social position of Maassluis fishermen in the seventeenth century', in: Poul Holm, David Starkey (red.), *North Atlantic Fisheries: Markets and modernisation* (Esbjerg 1998) 77-98.
- Wit, Annette de, 'Reders en regels. Visserij, overheid en ondernemerschap in het zeventiende-eeuwse Maasmondgebied', in: Clé Lesger en Leo Noordegraaf (red.), *Ondernemers en Bestuurders. Economie en politiek in de noordelijke Nederlanden in de late Middeleeuwen en Vroegmoderne Tijd* (Amsterdam 1999) 633-648.
- Wit, Annette de, 'Zeemansvrouwen aan het werk. De arbeidsmarktpositie van vrouwen in Maassluis, Schiedam en Ter Heijde (1600-1700)', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, jrg. 2 (2005) nr. 3, 60-80.
- Wit, Annette de, 'Women in Dutch fishing communities. The case of Maassluis and Ter Heijde (1600-1700)' (te verschijnen in 2008).
- Witsen, Nicolaas, *Architectura Novalis et Regimen nauticum ofte aloude en hedendaagsche scheepsbouw en bestier* (Amsterdam 1671).
- Woude, A.M. van der, *Het Noorderkwartier. Een regionaal historisch onderzoek in de demografische en economische geschiedenis van westelijke Nederland van de late Middeleeuwen tot het begin van de negentiende eeuw* (Wageningen 1972).
- Woude, A.M. van der, 'Demografische ontwikkeling van de Noordelijke Nederlanden 1500-1800', in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* 5 (1980) 102-168.
- Woude, A.M. van der, 'De contractiefase van de seculaire trend in het Noorderkwartier nader beschouwd', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 103 (1998) 373-298.
- Zanden, J.L. van, *Arbeid tijdens het handelskapitalisme. Opkomst en neergang van de Hollandse economie* (Bergen 1991).
- Zee, Daan van der, *Oud Schiedam met Holland als achtergrond, in een historische ontwikkeling van zeven eeuwen* (Assen 1977).
- Zemon Davis, Nathalie, 'Women in the arts mécaniques in Sixteenth-Century Lyon', in: Jean-Pierre Gutton, (red.), *Lyon et l'Europe, hommes et sociétés: Melanges d'histoire offerts à Richard Gascon*, Vol. 1, (Lyon 1980) 139-167.

Zwaan, Ton, *Familie, huwelijk en gezin in West-Europa. Van middeleeuwen tot vroegmoderne tijd* (Heerlen 1993).

Krantenartikelen, websites en documentaires

'Oorringen als uitvaartverzekering', *Anno*, 10 november 2005.

'Gouden oorringen als begrafenisverzekering', *Den Helder 200 jaar havenstad*, dinsdag 28 juni 1988.

Gelder, Roelof van, 'Vrouwenspoelierij en verse vis aan het strand', *NRC Handelsblad*, 2 november 2004.

Korte, H. de Johsz, 'Een maandag op de Noord-zee' (<http://members.tele2.nl/koster219/mharnis/mhverhaal2.html>).

Moree, P.J. 'Brieven voor Batavia. Het postvervoer tussen Nederland en Azië in de tijd van de VOC'.

(http://www.nvpvniemegen.nl/artikelen/brieven_voor_batavia.htm).

Liederenbank Meertensinstituut
(<http://www.liederenbank.nl>).

Boedelbank Meertensinstituut
(<http://www.meertens.knaw.nl/boedelbank>).

Radiodocumentaire VPRO OVT, 'In het spoor terug, de Shetland connectie', november 2003.